

KÂZERÛNÎ

rikatın üçüncü şeyhi Hatîb Ebû Bekir (ö. 502/1109) dönemine rastlar. Hatîb Ebû Bekir'in Kâzerûnî'nin hayatı hakkında kaleme aldığı ve şimdi kayıp olan Arapça eser, 728 (1328) yılında Mahmûd b. Osman tarafından *Firdevsü'l-mürşidiyye fî esrâri's-şamediyye* (nşr. Fritz Meier, Leipzig 1948; nşr. İrec Efşâr, Tahran 1358 hş./1979) ve bir asır sonra Alâ b. Sa'd Muhammed el-Kâzerûnî tarafından *Marşadü'l-ahrâr ilâ siyeri mürşidi'l-ebâr* (bk. Arberry, III [1950], s. 163-182) başlığı ile iki defa Farsça'ya tercüme edilmiş ve *Envârü'l-mürşidiyye fî esrâri's-şamediyye* adıyla bir özet hazırlanmıştır. *Firdevsü'l-mürşidiyye*, Kadı Ahmed oğlu Çömezzâde Mehmed Şevki tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2429).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Abbas Ahmed, *Şirâznâme*, Tahran 1350 hş., s. 106; Feridüddin Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (nşr. Muhammed İstî'lâmî), Tahran 1360 hş., s. 764-776; Cüneyd-i Şirâzî, *Şeddü'l-izâr* (nşr. Muhammed-i Kazvîni - İkbâl-i Âştîyânî), Tahran 1328 hş., s. 49; Câmî, *Nefehât* (nşr. Mahmûd Âbidî), Tahran 1370 hş., s. 260-261; Mahmûd b. Osman, *Firdevsü'l-mürşidiyye* (nşr. F. Meier), Leipzig 1948, s. 14, 26-31, 105, 122-123, 149, 154, 168, 198, 410, 417; a.e. (nşr. İrec Efşâr), Tahran 1358 hş.; Hasan-ı Fesâî-yi Şirâzî, *Fârsnâme-i Nâşiri* (nşr. Ali Kuli Muhbirüddeve), Tahran 1313 hş., s. 249; Fursat - Şirâzî, *Âşâr-ı 'Acem*, Tahran 1314 hş., s. 326-327; P. Schwarz, *Iran im Mittelalter nach den arabischen Geographen*, Leipzig 1929, s. 52; M. Cevâd Behrûzî, *Şehr-i Sebz yâ Şehristân-ı Kâzerûn*, Şiraz 1346 hş., s. 161-163; Abdülhüseyn Zerrînkûb, *Dünbâle-i Cüstücu der Taşavvuf-i İrân*, Tahran 1357 hş., s. 217-219; Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa 1993, II, 11-28; Fuad Köprülü, "Abû İshâk Kâzerûnî ve Anadolu'da İshâkî Dervişleri", *TTK Belleten*, XXXIII/130 (1969), s. 225-236; A. J. Arberry, "The Biography of Shaikh Abû İshâq al-Kâzarûnî", *Oriens*, III (1950), s. 163-182; H. Algar, "Kâzarûnî", *ET* (İng.), IV, 851-852; B. Lawrence, "Abû Eshâq Kâzarûnî", *Elr.*, I, 274-275; İraj Afşâr, "Fer-daws al-Morşediya", a.e., IX, 511-512; Minâ Hafîzî, "Ebû İshâk Kâzerûnî", *DMBİ*, V, 171-173.

HAMİD ALGAR

KÂZERÛNİYYE

(كازرونية)

Ebû İshak Kâzerûnî'ye
(ö. 426/1035)
nisbet edilen bir tarikat.

Kuruluşundan Safevîler'in ortaya çıktığı X. (XVI.) yüzyıla kadar doğduğu yer olan İrân'ın Fars bölgesinde faaliyetini sürdüren Kâzerûniyye'nin bu bölgedeki tarihi

hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Tarikatın, Ebû İshak'ın kurduğu Kâzerûn Hankahı'nda görev yapan ve hepsi de aynı aileye mensup olan dört şeyh tarafından sürdürüldüğü bilinmektedir. Hatîb Ebû'l-Kâsım Abdülkerîm (ö. 442/1050), Ebû'l-Kâsım'ın oğlu Hatîb Ebû Sa'd (ö. 458/1066), Ebû Sa'd'ın kardeşi Hatîb Ebû Bekir Muhammed (ö. 502/1108) ve ikinci bir kardeş olan Hatîb Ebû Hâmid Ahmed adlı bu şeyhlerin yanı sıra bir silsile de Hatîb Ebû'l-Kâsım yoluyla, Rûzbihâniyye ismiyle kendi tarikatını kuran Rûzbihân-ı Baklî'ye (ö. 606/1209) kadar devam eder (Cüneyd-i Şirâzî, s. 243-247; Hoca, s. 34, 48). Kâzerûn Hankahı'nda daha sonraki dönemde görev yapan şeyhlerden ikisinin (Ebû Hâmid Ahmed b. Muhammed [VII/XIII. yüzyıl başları] ve Hatîb Abdurrahman el-Mürşidî'nin [ö. 731/1330'dan sonra]) sadece adları bilinmektedir (Mahmûd b. Osman, neşredenin girişi, s. 23-24).

726 (1326) yılı civarında Kâzerûn Hankahı'nı ziyaret eden İbn Battûta bütün misafirlerin en az üç gün ağırlanıp ikram gördüğünü, misafirlerin her türlü ihtiyaçlarını misafirhaneden sorumlu şeyhe bildirmelerinin teşvik edildiğini, şeyhin bu istekleri dervişlere bildirdiğini ve onların da ziyaretçinin dileği yerine gelsin diye tarikatın kurucusu Ebû İshak'ın kabrinde dua ettiklerini kaydeder (*er-Rihle*, I, 217). İbn Battûta, hankahı ziyaret ettiği dönemde Fars yöneticisi olan Ebû İshak b. Şah İncü'nun, babasının Ebû İshak el-Kâzerûnî'ye saygısından dolayı kendisine bu ismi verdiğini de aktarır (*a.g.e.*, I, 207). İncü sarayına mensup bir şair olan Hâcû-yi Kırmânî de Ebû İshak el-Kâzerûnî'ye büyük bağlılık göstermiştir. Kâzerûn Hankahı'nda bir müddet kalan şair, mürşidi olduğunu söylediği Ebû İshak'ı öven *Ravzatü'l-envâr ve Kemâlnâme* adıyla iki mesnevi yazmıştır (Mahmûd b. Osman, neşredenin girişi, s. 68; Browne, III, 226). Bu iki eser ve hankahın üçüncü şeyhi Hatîb Ebû Bekir'in Ebû İshak el-Kâzerûnî'nin hayatı hakkında yazdığı, aslı kayıp olan kitabı dışında Kâzerûniyye'ye dair bir literatür oluşmamıştır. Şah İsmâil 909'da (1503) şehri alıp 4000 yerlisini öldürünce Kâzerûn Hankahı'ndaki bütün faaliyet sona ermiştir. Şah İsmâil'in bu davranışında sadece mezhep (Şîilik) taassubu değil aynı zamanda tarikatın servet edinme ve teşkilatlanma kabiliyetinden çekinmesinin de etkili olduğu öne sürülmektedir (Aubin, II [1959], s. 58).

Tamamen mahallî bir tarikat olan Kâzerûniyye'nin İrân'da Fars bölgesinin dışında yayılmamış olmasına rağmen Hindistan limanlarına ve Güney Çin'e kadar gitmesi Kâzerûn'un coğrafi konumuyla ilgilidir. Kâzerûn, Şiraz'la İrân körfezi kıyıları arasındaki en önemli limandı. İrân'ın Hindistan ve Çin ile deniz ticaretini Kâzerûnlu tüccarlar kontrol altında tutuyordu. Ebû İshak el-Kâzerûnî'nin hâtırasına saygı duyan bu tüccarlar, onun mezarının sadece şifa verici olduğuna değil aynı zamanda fırtınalı suları da sakinleştirdiğine inanıyorlardı (Mahmûd b. Osman, s. 508). M. Fuat Köprülü, Konya halkının da Kâzerûniyye'nin bu şehirde varlığını yitirmesinden çok sonraları, hatta XX. yüzyılın başlarına kadar buna benzer bir inanişin sürdürdüğünü kaydeder (*Isl.*, XIX [1931], s. 24-25). İbn Battûta, Çin denizinden geçen Kâzerûnî tüccarların şiddetli fırtınadan veya korsan saldırılarından endişe ettiklerinde Ebû İshak el-Kâzerûnî'ye adakta bulduklarını ve adakların yazılı bir kaydını tuttuklarını, limana sağ salim ulaşınca mahallî Kâzerûnî zâviyesinden bir görevlinin gemiye gelip adanan paraları topladığını söyler (*er-Rihle*, I, 217-218). Bizzat kendisi, Güney Hindistan sahili Malabar'da Calicut (*a.g.e.*, II, 564) kıyısının daha aşağılarındaki Kollam (*a.g.e.*, II, 570) ve şehrin biraz dışındaki Zeytun (Guangzhou) zâviyelerini ziyaret etmiştir. Hindistan ve Çin'de Kâzerûnî zâviyelerinin bulunmasından hareketle tarikatın bu top- raklarda İslâmiyet'in yayılması için faaliyet gösterdiği ileri sürülmüşse de bu görüşü doğrulayacak bir kanıt bulunmamaktadır. Bu zâviyelerin bir çeşit loca kargâhı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. İbn Battûta, adını vermeden Delhi'nin yöneticisinin (büyük ihtimalle Muhammed b. Tuğluk) Kâzerûniyye tarikatına 10.000 dinar bağışladığını kaydeder (*a.g.e.*, I, 218). Ebû'l-Fazl el-Allâmî'nin Hindistan'da X. (XVI.) yüzyılda temsil edilen on dört tarikat arasında Kâzerûniyye'yi de sayması hiçbir çağdaş delille desteklenmemektedir (*Â'in-i Ekberî*, II, 204). Ebû İshak'ın yeğeni Şeyh Safiyüddin'e hilâfet verdiği ve bir deve üzerine oturarak deve nereye çökerse orada konaklamasını ve yerleşmesini söylediği rivayet edilmektedir. Deve Mültan'da ıssız bir yerde durmuş, Safiyüddin burada kısa süre içinde bir müslüman merkezi haline gelen Uchh şehrini kurmuştur (Abdülhak ed-Dihlevî, s. 205). Safiyüddin'in bölgede kendisiyle olağan üstü hal gösterme yarışına giren bir yogiyi mağlûp etti-

ği bildirilmekte ve buradan onun Hindu-lar arasında İslâm'ı tebliğe çalıştığı sonucu çıkarılmaktadır (Emîr Hasan es-Siczî, s. 57-58). Fakat Kâzerüniyye'nin bölgede yerleştiğinin bir belirtisi yoktur. Torununun oğlu Abdülkâdir-i Sâni, Kâdiriyye tarikatinin Hindistan'daki en önemli temsilcisidir.

Türkiye'de İshâkiyye veya Mürşidiyye diye tanınan Kâzerüniyye tarikatı Anadolu'ya muhtemelen, Ebû İshak'ın Bizans'a karşı savaş için her yıl gönderdiği müridleri vasıtasıyla girmiştir. Ancak Kâzerüni dervişlerinin devamlı olarak cihadda bulunduğu şeklindeki görüş (Vryonis, s. 367) ispat edilmiş değildir. Aksaray'dan gelen bir Kâzerüni'nin 747'de (1346) Halep'te bir zâviye kurduğunun kaydedilmesi VIII. (XIV.) yüzyılın ilk yarısında, hatta VII. (XIII.) yüzyılın sonlarında Anadolu'da Kâzerüniyye'nin mevcut olduğunu göstermektedir (Caskel, XIX [1931], s. 284-285).

Tarikatın Anadolu'da nisbeten meşhur olması IX. (XV.) yüzyıla rastlar. 802'de (1400) Yıldırım Bayezid Bursa'da bir Kâzerüni tekkesi kurmuş (vakfiye metni için Molla Fenârî'den bir icâzetle birlikte bk. Erzi, II [1942], s. 424-427), idaresini Emîr Sultan'ın yanında Bursa'ya gelmiş olan Bağdatlı Seyyid Muhammed en-Nettâ'a havale etmiş, aynı zamanda onu ilk Osmanlı nakîbüleşrafi olarak görevlendirmişti. Seyyid Muhammed iki yıl sonra Timur tarafından esir alınarak Semerkant bölgesine götürülmüş, ardından kaçarak Bursa'ya dönmüş, öldüğünde zâviyenin yanına gömülmüştür (Atâî, s. 161). Fâtih Sultan Mehmed tarafından 884'te (1479) tamir ettirilen Bursa zâviyesinin burada oturan dervişler için kırk hücre ve yolcularla fakirlere çorba dağıtılan bir imareti vardı. Zâviye ve imaret yüzyıllar içinde giderek fonksiyonunu kaybetti. XX. yüzyılın başlarında zâviyeye bağlı caminin müezzini Râşid Dede külliyyeye tayin edilip evkafı yeniden canlandırmaya çalıştıysa da 1330'da (1912) henüz restorasyon çalışması tamamlanmadan vefat etti. Bir zamanlar zâviyeye bağlı olan cami halen kullanılmakta ve Bursa halkı tarafından Ebû İshak Camii olarak bilinmektedir.

Anadolu'da ikinci Kâzerüni tekkesi, 821'de (1418) Karamanoğulları'ndan Alâeddin Beyoğlu Sultan Muhammed tarafından Konya'da kurulmuş ve şeyhlik makamı Hacı Hasib b. Hacı Ahmed ve onun torunlarına, tekkeye bitişik vakfın idaresi de Hacı Hasib'in kardeşi Hacı Yûsuf ve

onun torunlarına verilmiştir (vakfiye metni için bk. Oral, I/7 [1949], s. 4-5). Bu kardeşlerin tarikatla ilgisi hususunda bilgi bulunmamaktadır. Bununla beraber vakfın idaresi konusundaki bir anlaşmazlığa dair 1092 (1681) tarihli belgede Hacı Yûsuf'un soyundan Fâtîma bint İvaz'ın Ebû İshak el-Kâzerüni'nin neslinden olduğu kaydedilmektedir (a.g.e., I/7 [1949], s. 5-6). Ancak Ebû İshak hiç evlenmediğinden belgede ya yanlışlık vardır veya adı geçenle Ebû İshak arasında uzak bir nesep ilişkisi bulunmaktadır. Muharrem 900 (Ekim 1494) tarihli bir inâbe belgesi Konya zâviyesiyle Kâzerün arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Belgede, tarikata Kâzerün'da intisap eden bir kişi olarak tanımlanan Kemahlı Şeyh Muhyiddin Mehmed b. Şehâbeddin'in Ebû İshak'ın neslinden olduğu ve zâviyenin o sıradaki şeyhi Nûrülhüdâ b. Abdürakkâb'ın elinden ikinci bir inâbe aldığı kaydedilmektedir (a.g.e., I/8 [1949], s. 13-14). Bu belgeye dayanılarak Anadolu'daki Kâzerüniyye zâviyelerinin idarî bakımdan 909 (1503) yılına kadar Kâzerün Hankahı'na bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Konya'daki zâviyeye bir zamanlar ev sahipliği eden bina, kendisine bitişik olan ve yanlışlıkla Ebû İshak'a atfedilen türbe hâlâ ayakta durmaktadır (a.g.e., I/7 [1949], s. 4).

Erzurum'da kaleye yakın bir yerde halk arasında bugün bile Ebû İshak el-Kâzerüni'ye atfedilen bir türbe mevcuttur (Konyalı, s. 393-395; Aytürk – Altan, s. 151). Kanûni Sultan Süleyman 941'de (1534) İran seferine giderken tekkeyi ziyaret ettiğine göre burası bu tarihten önce kurulmuş olmalıdır (Hammer, III, 147). Ebû İshak'ın Erzurum'da gömülü olduğu şeklindeki yanlış inanç Evliya Çelebi'den kaynaklanmaktadır (*Seyahatnâme*, II, 218). Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'si aynı zamanda Edirne'deki bir İshakî zâviyesinin varlığını haber veren tek kaynaktır (a.g.e., III, 454).

Bursa, Konya, Erzurum ve Edirne'deki zâviyeler dışında tarikatın Türkiye'deki kolu hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Mensupları Mahmûd b. Osman'ın, Ebû İshak'ın Farsça biyografisi *Firdevsü'l-mürşidiyye*'nin Türkçe tercümesinden başka tarikata dair hiçbir eser kalmamışlardır. Bu tercümenin sadece bir nüshasının mevcut olması da (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2429) dikkat çekicidir. Dolayısıyla Evliya Çelebi'nin, Bursa ve Edirne'ye yaptığı seyahate dayalı olarak Ebû İshak'ın gerçekten uzak

bir biyografisini hikâye etmesi (a.g.e., II, 218) ve tarikatı Nakşibendiyye'nin bir kolu olarak tanıtması (a.g.e., III, 454) şaşırıcı değildir. Bu yanlış atıf, tarikatın tarihinin belirsizliğine ve belki de Anadolu Kâzerüniyye kalıntılarını içine çeken Nakşibendiyye'nin onun zamanındaki hâkim şöhretine de şahitlik etmesi bakımından önem taşımaktadır. Evliya Çelebi'nin Erzurum ve Konya'daki türbeleri Ebû İshak'a atfetmesi bir dereceye kadar mâzur görülebilir. Çünkü Kâzerüni zâviyeleri genelde tarikatın ziyade kurucusunun adıyla anılmıştır.

Anadolu Kâzerünîleri'nin canlı bir tasviri, X. (XVI.) yüzyıl başlarında Türkiye'de yaşayan Théodore Spandouyn Cantacasin'in eserinde bulunmaktadır. Cantacasin Türkiye'deki dört ana tarikatı Edhemiler, Kalenderiler, Torlaklar ve İshakiler (Kâzerünîler) şeklinde sıralar ve sonuncusu hakkında şunları yazar: "Bazıları saçlarını ve sakallarını uzatır, bazıları ise sakallarını, hatta kafalarını tıraş eder. Yünlü sarıklar sarar, kendilerine özgü sancıklar taşır. Hiçbiri demir veya gümüş küpe takmaz" (*Petit traité de l'origine des turcqz*, s. 222). Eğer doğruysa bu tasvir Konya, Bursa, Erzurum ve Edirne zâviyelerinin dışında da Kâzerünîler'in varlığını gösterir. Bunlar cihad âşiklarından ziyade gezginci dervişlerdir. Cantacasin'in Türkiye'nin önde gelen tarikatları arasında andığı Kâzerünîler, bir sonraki yüzyılda başta Nakşibendîlik olmak üzere diğer tarikatların içinde erimiştir. Harîrîzâde Kâzerüniyye'yi üç kırka devrine ayırır. Birincisi İbnü'l-Arabî'den Ebû İshak'ın bir müridi olan Ebû'l-Feth'e, ikincisi İsmâil el-Cebertî'den Ebû Nasr Halife'ye gider; üçüncüsü ise Zeyniyye'nin bazı mensuplarını içine alıp Şeyh Tâceddin Abdurrahman b. Şehâbeddin b. Mes'ûd el-Mürşidî'ye ulaşır (*Tibyân*, I, vr. 72^a-73^b). Bu aynı zamanda Kâzerüniyye'nin diğer tarikatlar içinde erime sürecini de yansıtmaktadır (Köprülü, *Isl.*, XIX [1931], s. 24).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Battûta, *er-Rihle* (nşr. Kerem el-Bustânî), Beyrut 1384/1964, I, 207, 217-218; II, 564, 570; Mahmûd b. Osman, *Firdevsü'l-mürşidiyye* (nşr. F. Meier), Leipzig 1948, s. 508; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 23-24, 68; Cüneyd-i Şirâzi, *Şeddü'l-izâr* (nşr. Muhammed-i Kazvîni – İkbâl-i Âştîyânî), Tahran 1328 hş., s. 243-247; Ebû'l-Fazl el-Allâmî, *Âşin-i Ekberî* (nşr. H. S. Jarrett), Calcutta 1891, II, 204; Atâî, *Zeyli Şekâik*, s. 161; Abdülhak ed-Dihlevî, *Ahbârü'l-ahyâr*, Delhi 1334/1916, s. 205; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 218; III, 454; V, 43; Hammer, *GOR*, III, 147; Emîr Hasan es-Siczi, *Fevâ'idü'l-fu'âd*,

KÂZERÛNİYYE

Bülendşehir 1272, s. 57-58; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, vr. 72*-73*; Th. S. Cantacasin, *Petit traité de l'origine des turcqs* (nşr. Ch. Schefer), Paris 1896, s. 222; Browne, *LHP*, III, 226; Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-i Şemsi*, Bursa 1332, s. 219-220; Abdülbakî Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953, s. 11; M. Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu* (Ankara 1954), Ankara 1984, s. 96-97; a.mlf., "Abû İshâq Kâzerûni und die İshâqî-Derwische in Anatolien", *Isl.*, XIX (1931), s. 18-26; İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Erzurum Tarihi*, İstanbul 1960, s. 393-395; Nazif Hoca, *Ruzbihan al-Baklı ve Kitab Kaşfal-Asrar'ı ile Farsça Bazı Şiirleri*, İstanbul 1971, s. 34, 48; J. S. Tringham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 21-24, 236; S. Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, Berkeley-Los Angeles 1971, s. 367; S. A. Abbas Rizvi, *A History of Sufism in India*, New Dehli 1978, I, 111-112; Hasan Turyan, *Bursa Evliyaları ve Tarihi Eserleri*, Bursa 1982, s. 244-245; Nihat Aytürk - Bayram Altan, *Türkiye'de Dini Ziyaret Yerleri*, Ankara 1992, s. 151; Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa 1993, II, 11-28; W. Caskel, "Zu der Islam, Band XIX, s. 18-26", *Isl.*, XIX (1931), s. 284-285; H. Adnan Erzi, "Bursa'da İshaki Derişlerine Mahsus Zaviyenin Vakfiyesi", *VD*, II (1942), s. 423-429; M. Zeki Oral, "Konya'da Ebu İshak Kazeruni Zaviyesi", *Anıt*, I/7, Konya 1949, s. 3-8; I/8 (1949), s. 12-14; J. Aubin, "Şâh İsmâ'il et les notables de l'Iraq persan", *JESHO*, II (1959), s. 37-81; Paul Wittek, "Kazeruni", *IA*, VI, 523.

HAMİD ALGAR

KAZF

(القذف)

İffetli bir kimseye
zina iftirasında bulunma anlamında
fıkûh terimi.

Sözlükte "herhangi bir şeyi atmak" anlamına gelen **kazf** fıkûhta haddi gerektiren belirli suçlardan birinin adı olup "muhsan olan bir kimseye zina ithamında bulunmak veya nesebini reddetmek" şeklinde tanımlanır. İthamda bulunan kişiye **kâzif**, itham edilene **makzûf**, bu amaçla kullanılan kelime ve cümlelere **makzûfün bih** denilir.

Kur'an'da kişilik hakları kapsamında iffet, şeref ve haysiyet dokunulmazlığına ayrı bir önem verilmiştir. Müminlerin annesi Hz. Âişe aleyhinde çıkarılan ve İslâm tarihinde İfk Hadisesi olarak bilinen dedikodular sebebiyle başta Resûl-i Ekrem olmak üzere Hz. Âişe'nin ve Ebû Bekir ailesinin mâruz kaldığı iftira kampanyası ve katlanmak zorunda bırakıldıkları mânevî işkenceler üzerine nâzil olan Nûr sûresinin 11-20. âyetleriyle bir taraftan Hz. Âişe'nin bir iftiraya mâruz kalmış iffetli

bir kadın olduğu açıklanmış, diğer taraftan iffetli kişilerin şeref ve haysiyetlerinin koruma altına alınması maksadıyla hukuk ilkesi getirilmiştir. Sünnette de kazf suçuyla ilgili bazı rivayetler mevcuttur. Hz. Peygamber'in, insanı helâk edecek olan yedi suç ve günahın birinin iffetli bir kadına zina ithamı olduğunu söylediği rivayet edilmiştir (*Muvatta'*, "Hudûd", 5; Bu-hârî, "Hudûd", 44-45; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 34). Hz. Âişe'ye yapılan ithamın bir iftiradan ibaret bulunduğuna dair âyet nâzil olunca Resûl-i Ekrem'in iftira kampanyasında başı çeken bir kadınla iki erkeğe kazf haddi uyguladığı Hz. Âişe tarafından rivayet edilen bir hadisle sabittir (*Mûsned*, VI, 30, 35; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 34; Tirmizî, "Tefsîr", 25). Kur'an ve Sünnet'te kazf suçu üzerinde önemle durulmuş olması sebebiyle fıkûhta başka hukuk sistemlerinde olduğundan daha açık biçimde vurgulanan ve kazf adı verilen bir suç tanımı ortaya çıkmış, bu suç işleyenler aleyhine nisbî olarak ağır cezai yaptırımlar öngörülmüştür. Cezalandırılmada kanuniliğin sağlanabilmesi için de klasik fıkûh literatüründe kazf suçunun oluşumu ve cezasının infazı hakkında ayrıntılı bir doktrin geliştirilmiştir.

Zina isnadı, isnat edilen kimsenin muhsan olması ve isnadın kasıtlı yapılması kazf suçunu oluşturan üç ana unsurdur. Zina isnadı bir kişinin başka bir kişi aleyhine zina ithamında bulunması veya başka bir kişinin sahih olarak bilinen nesebini reddetmesi şeklinde olur. Bu isnadı sarih olarak ifade eden her yazı ve sözle kazf suçu gerçekleşmiş sayılır. Bazı fakihlerin yazıyla yapılan ithamla kazf suçunun gerçekleşmeyeceği görüşünü ileri sürmesi yazının o dönemlerde taşıdığı ispat güçlüğünden kaynaklanır (Serahsî, IX, 111). Livata (homoseksüellik) ithamıyla kazf suçunun oluşup oluşmayacağı ise fakihler arasında tartışmalıdır. Çoğunluk böyle bir ithamı da kazf suçu sayarken suçun oluşum şartlarını tesbitte daha sıkı ölçüleri bulunan Ebû Hanîfe ve Zâhirîler onu hakaret ve sövme kapsamına sokar, dolayısıyla ta'zir cezasını gerektiren bir suç sayarlar (İbnü'l-Hümâm, V, 114; Abdülkâdir Üdeh, II, 463; Cemîl Besyûnî, XLIII/8 [1976], s. 1205). Aynı gerekçelerle cumhur, net bir itham anlamı içermeyen ta'rizle yani dolaylı ifadelerle kazf suçunu kabul etmezken Mâlik'e göre dolaylı ithamla da kazf suçu oluşur (Sahnûn, VI, 224; İbn Rüşd, II, 368).

Kazf suçunu oluşturan ikinci unsur itihama mâruz kimsenin muhsan olmasıdır.

Kazf suç ve cezasına ilişkin âyetteki (en-Nûr 24/4) nitelendirmeden alınan muhsan terimi fakihlere göre akıllı, ergen, hür, müslüman ve iffetli olan erkek, kadın, dul veya bekâr herkesi kapsar. Ancak kişinin muhsan sayılması için ergen ve hür olmasının şart olup olmadığı tartışmalıdır (bk. İHSAN). Aksi ispatlanmadığı sürece kişilerin suçsuzluğu asıl olduğundan bir kişi hakkında o güne kadar gayri meşrû ilişkide bulunduğuna dair bir bilgiye sahip olunmaması onun iffetli kabul edilmesi için yeterlidir; iffetli olduğunu kanıtlamak için özel bir araştırma yapılması gerekmez. Recmi icap ettiren zina suçunun oluşumunda aranan ihsan şartında, yani recm ihsanında evlilik ve evlilik içi cinsel ilişkide bulunma daha bir önem taşıırken kazf suçunda ihsan, evli olmaktan ziyade kelimenin sözlük anlamına da yakın biçimde iffetli olmayı ifade eder. Bunun için de zina iftirasının ağır bir suç ve günah olduğunu bildiren âyetlerde geçen (en-Nûr 24/4, 23) "muhsanât" kelimesinde iffetli kadınlar anlamı baskındır. Öte yandan bu âyetlerde sadece iffetli kadınlara zina iftirasından bahsedilmesi bunun fiilî hayatta daha sık vuku bulması sebebiyle olduğundan aynı itham iffetli erkeklere yöneltildiğinde de yine kazf suçu oluşur (Kurtubî, XII, 172). Kazf suçunun oluşumu için zina ithamının belli bir kişi veya kişiler aleyhine yapılmış olması da gerekir. Bir belde halkının tamamı aleyhine yapılan zina ithamı olayın yapısı gereği gerçekçi olmayacağından kazf suçu değil ta'zir suçu oluşturur. Makzûfün ayrıca ilişkide bulunabilecek kadar cinsel olgunluğa ulaşmış olması ve cinsel ilişkiye engel oluşturan bedenî bir özrünün bulunmaması şartını arayanlar isnadın gerçekliği noktasından hareket ederken Ahmed b. Hanbel, kişinin böyle bir ithamla da şeref ve itibarının zarar göreceğinden hareketle bu şartı aramaz.

Kazf suçunu oluşturan üçüncü unsur bu isnadı yapan kimsenin suç kastıdır. Dolayısıyla kâzifin cezaî ehliyete sahip bulunması yani akıllı, ergen, hür iradeye sahip bir kişi olması şartı aranır. Kâzifin kadın, erkek, müslim, gayri müslim olması veya makzûfün yakını bulunması suçun oluşması açısından önemli değildir. Bir kişi babası, annesi, kardeşleri aleyhine zina ithamında bulursa kazf suçu işlemiş olur ve kazf cezasına mâruz kalır (Serahsî, IX, 123). Bu kuralın bir istisnası kocanın karısına zina isnat edip şahit getirmemesi ve mahkeme huzurunda yapılan yeminleşme ile evliliğin sona ermesi şeklindeki